

Tizenkilenben, így mondta, látta Horthyt fehér lovon bevonulni a fővárosba. *Negyvenegyben*, mondta, így mondta, és mondta és mondta, behívták még egy körre a Délvidék viszszaacsatolásakor.

Vér szerinti anyai nagyapámat a két háború közt a tuberkulózis vitte el, ahogy a hét árvával magára maradt nagyanyámat is, miután elsőszülött fia, a leendő családfenntartó huszonegy évesen eltűnt a Don-kanyarban. Gyuszkó, így hívták sosem látott nagybátyámat, úgy pusztult el, mint a lovak. Senki se temette el. Nagyanyám a bánatba halt volna bele, ha a tébécé nem viszi el.

Tizennyolcban, apám apjának meséje így mondja, miután összeomlottak az arcvonalak, összeomlott a hit, amit a bakák a tisztjeikbe vetettek, a fiaihoz hűtlen haza is lejtőszott, csak a család maradt, csak a remény, hogy befeküdhetnek, kiszolgált bakák, a saját ágyukba.

Olaszországba tartva, csoportos buszúton, elhúztunk a sziklás, köves folyó völgy mélyén idényjelleggel aprócska patakként épp-hogy csörgedezni látszó Isonzó mellett többször is. Ott, ahol a különféle hazák nevében egymást gyilkolták a katonák. Ahol tizenkilenc éves nagyapám golyót kapott.

Apai nagyapám, aki a Nagy Háborút sebesülés nélkül megúsza, majd három évtizeddel később, már többgyerekes családfenntartóként, ismét Galíciában harcolt. Onnan szerelték le comblövessel. Az ő számára ott ért véget a háború, mondanám, ha nem a faluján át menekülnek a németek, nyomukban az oroszokkal, románokkal, három nyelven káromkodva, lovakat és élelmet zabrálva, lányokat, asszonyokat erőszakolva.

Ezt a nagyapámat, a gorlicei áttörés bakáját, az első magyar köztársaság bukása után nem sokkal, három hónapra lecsukták, mert fogatot akart szerezni a menekülő vöröskatonáknak.

Ezt a nagyapámat az első magyar köztársaság bukása után a „haza” jelentette fel a „haza” nevében – az egyszerűség kedvéért egy szomszéd, aki szomszédja volt annak a szomszédnak, aki *negyvenegyben*, így mondom, a faluból elhurcolt két zsidó család egyikének a házába beköltözött.

Prežihov Voranc

DOBERDÓ

– részlet –

Pont abban a pillanatban, amikor mindenki ösztönösen meggörbítette a gerincét, a sort vezető irányt változtatott; először jobbra fordultak, majd balra leereszkedtek egy lejtőn, és minden várakozás ellenében fölcsendült Rode hangja:

– Helyben vagyunk!

Ekkor megpillantottunk a domboldalon egy hosszúkás, sötét árnyékot. Egyszerű, a lejtőbe bevágott menedék volt, rövid tetővel, amelyről nedves sátorlapok lógtak alá, egészen a földig. A sor élén levők félrehajtották a lapokat, a lábuknak ismerős volt a nedves szalma. Fekhelyek? Igen, fekhelyek...

Az első fölismerés kellemetlenül érintett mindenkit. Hiszen ez nem egy biztonságos fedezék! De már föl is bukkant a következő gondolat: nem lőnek erre! És, végtére is, a parancsnokság tudja, hova küldi őket.

– Fekvés, alvás!

Az elkínzott testek ledőltek a rothadó szalmára, és a menedék hamarosan ismét csöndes volt, mintha üres lenne. Szinte azonnal pirkadni kezdett keleten.

III.

Mintha szándékos lett volna, már előző este megérkezett a parancs.

– Előre!

Az ellenség, amely teljes huszonnégy órán át erős ágyútűzzel lőtte a Monarchia csapatának első vonalát, a legerősebbel, amelyet az ideig az isonzói front megtapasztalt, biztos lévén benne, hogy az első sorokban egy egér se maradhatott életben, támadásba lendítette a gyalogságát. Ugyanakkor, amikor a gyalogság elindult, ágyútűz vágta el az első sorokat a hátrédek soraitól, hogy megakadályozza az utánpótlást. Még a menedéket rejtő mélyedésbe is folyamatosan, több órája hullottak a lövedékek. Szerencsére az ellenség ezen a szakaszon túl messzire célzott, nem sokkal ugyan, épp a völgy szélességével. Oda, a völgy túloldalára ontotta az ekrazitgránátokat néhány nagy kaliberű üteg. A zászlóalj már több órája volt tanúja a gránátűznek. Az ágyúzástól szenvedő agytekervényekben csak egyetlen gondolat bukkant föl, újra meg újra: mi lesz, ha rövidebbre veszik a távot?

És valóban, estefelé észrevették, hogy az ellenség ütegei kezdenek eltérni az eredeti céliránytól. A széles tűztölcser közeledett a völgyhöz, lassan, minden újabb lövéssel, már amennyire a lövéseket el lehetett választani egymástól. A kő- és vastörmelékzapor minden percben egyre közelebbi területet terített be.

Held másodszor fordult oda a sarkán gubasztó szomszédjához:

– Nos, Pekol, mit szólsz ehhez?

Na hiszen, a megfelelő emberhez szólt. Pekol nem volt ijedős, nem ismerte a félelmet. Most azonban már órák óta hallgatagon gubasztott a nedves sziklának dőlve, maga elé bámulva, mintha eszét vesztette volna. Az agya nem tudta befogadni azt, ami a szeme előtt lejátszódott. Egyet tudott biztosan, hogy az előttük süvítő-csattogó erővel szemben lehetetlen bármi védekezés. Csak az segített volna, ha beássák magukat a földbe, isten tudja, hová. Folyamatosan bömbölt fölöttük valami undorító hang. Minden visszhang rövid volt, fölsikoltó fütyty, de ezekből a fütytyökből annyi volt, hogy egyetlen hosszú, halálos szélrohammá álltak össze.

Pekol a második kérdésre se válaszolt. Helyette Held bal oldali szomszédja, a cigány Maroš szólalt meg.

– Mi a fenét lehet erre mondani...

A hangja olyan volt, hogy Held már nem is kérdezett semmit, hisz a válaszban benne volt az, amit ő maga is egész este sejtett.

A tetőn ismét nehéz kőzapor kopogott, a lehangosabb azon az estén. Oldalról érkezett, onnan érezték gyanúsan rengeni a földet. Csattanó hang hallatszott a tetőről lógó nedves sátorlap felől, mintha valami súlyos, lomha tárgy csapódott volna neki a vastag vászonnak. Majd zörögve lehullott a köves talajra. Rainer, aki ott guggolt a fal mellett, ösztönösen odanyúlt, és egy csúnyán összeroncsolódott vasdarabot tartott a kezében.

– Mit találtál? – kérdezte gépiesen Amun.

Rainer egy hang nélkül a kezébe nyomta a vasdarabot. Kézről kézre adták. Amikor Petrika odanyújtotta Popovičnak, az félrehúzta a sátorlapot, és kihajította a szörnyeteget a menedékből, hogy csak úgy csattant. Magában mindenki egyetértett ezzel, úgy érezték, mintha valaki egy kígyót dobott volna ki a fekhelyekről.

Végül Rode hangja zökkenetette ki őket a tompa halálvárásból. Indulás. Egymás után álltak föl a fekhelyekről. A menedékből hajlott hátú katonák hosszú, sötét sora kígyózott elő, az alakok a mélyedésből a fennsík felé igyekeztek. Az emberek szeme csak az alacsony, gránátszabdalta látóhatárt észlelte. A területet egyenletes erővel lőtte a tüzérség. Ennek ellenére a parancs úgy szólt, hogy a fönnsíkon át kell vágni. Élve vagy halva, ezt ugyan nem mondta senki, de magától értetődő volt.

A sor ott húzódott a fönnsíkon, a ledöntött kőkerítések között, egyik mélyedésből a másikba bukva alá. A parancs szerint vigyázni kellett, hogy el ne veszítsék egymással a kapcsolatot, de ez a parancs ebben a pillanatban fölösleges volt, mert mindenki tudta, hogy ha elveszíti a kapcsolatot az előtte haladó elvtárral, az a biztos halált jelenti. Mit tehetne itt egyedül az ember? Noha mindenki tudta, hogy az út, amelyre küldik őket, a halálba vezet, mindenki csak a magányos haláltól tartott azon a tűzzel lyuggatott kőmezőn.

A sor ott kanyargott a fönnsíkon, amelybe bele-belecsapódtak a gránátok, és ahova fo-

lyamatosan fröcsköltek a szertecsapódó rezeszek. Az elhagyott falu romjai mellett elmenni volt a legrosszabb. Hogy milyen lehetett valaha, azt nem lehetett kivenni, már csak néhány fal állt ellen a gránattűznek. Azt a falut a tüzérség különösen erősen lőtte. Ezért próbálták meg megkerülni. Hosszan feküdtek az alacsony fal mögött, amely valaha az utat határolta. Onnan egymástól nagyobb távolságot hagyva, rohanva ereszkedtek le az út túloldalára. Amikor a veszélyes részt a hátuk mögött hagyták, föllélegeztek. Arra, lejebb, állítólag már nem lőtt annyira a tüzérség. Aztán jobb felé fordulva ereszkedtek le valami lejtőn. Közvetlenül előttük föltűnt az első frontvonal. Aknák, rakéták és világító lövedékek tüzei lángoltak föl, és az éjszakát fényes nappallá változtatták. Már fölszállt a köd, ezért az előrehaladás kellemetlenné vált. Pedig haladni kellett, előre, mert ott valahol, előttük, a frontvonal itt-ott szakadozni kezdett.

– Földre! Tűz...

Előlről érkezett a figyelmeztetés, szájról szájra. Igen. Az ember a fülével, de nem csak a fülével, minden porcikájával hallotta a feje fölött alacsonyan elfütyülő hangot. Ezek már a *legyek*... Az első vonal már nincs messze. A puskalövéseket ugyan nem hallani, de a *legyek* csípnek mindenkit. Valami kitartóan és mérgezően kerepel. Ezek a *darazsak*, a gépfegyverek, amelyeket hallani, amikor egy-egy pillanatra elhallgatnak a *kacsák*. Úgy érezték, már egy örökkévalóság óta mennek át a fönsíkon, és hogy már tucatnyi kilométert megtettek. Valójában a táv, amelyet maguk mögött hagytak, elhanyagolható volt.

Az első sorokból ismét üzenet érkezett.

– Még egy kicsi, és a lövészárokból leszünk. Ott már jobb lesz...

Jobb? És minden ellenére úgy tűnik, a szívek hisznek.

Majd nemsokára ismét:

– Elfoglaljuk az 5-ös számú szakaszt.

Az ellenség ott állítólag egy lyukat csinált. A jóisten se tudja, ki volt az, de Almer és Segal már tudta, hogy a románok voltak ott, akik mindent elrontanak. Noha ez a hír most senkit nem érdekelt. Most az 5-ös számú szektor foglalkoztatta az agytekervényeket. Addig a pillanatig senki se tudott a szektor létezéséről, senkit se érdekelt, hova vezet az útjuk. Most viszont ez a titokzatos szektor piszkálta a csőrüket. Még néhányszor el kellett rejtőzni, majd a menet alatti út lejteni kezdett, a lábak puhán elmerültek, csúszós sárban jártak, amelyből itt-ott sziklafejek virítottak.

– Összekötő árok!

Az elöl haladókat megtorpantak, és a sor megszerelődött. Noha az árok laza falú, sekély és szűk volt, és benne a járás rosszabbul esett, mint a nyílt területen, új remény töltött el mindenkit. Az árok az árok, még annak is, aki életében először jár benne. A tűzéri tüzet már megjárták, most egyre közelebb kerültek az első frontvonal tüzéhez. Már hallani lehetett a puska lövéseket, mintha a föld mélyéből jött volna a hang. Üvöltve csapódtak bele az árok falába: z-z-k, s-h. Mindenki igyekezett védeni a hátát.

A világító fénynyalábok egyre erősebbek lettek.

Az első sorokból folyton jöttek a figyelmeztetések:

– Csitt, csitt, mit csináltok ti ott hátul?

Mit lehetett volna csinálni ebben a helyzetben? A sor néhányszor áttévedt valamelyik szomszédos árokba, amelyek még rosszabbak voltak, le-föl hullámozott az aljuk. Kétszer vagy háromszor le kellett lapulniuk az árok fenekére, mert a kőhalmon egy akna pattogott, a közvetlen közelükben fölrobbant, és néhányukat befröcskölte sárral. Majd közvetlenül az orruk előtt robbant valami. Még néhány lépés, és Kopajnik örvezető, aki váratlanul megjelent az árok alacsony mellvédjénél, megragadta Štefančič vállát, odanyomta az árok nedves falához, és azt mondta neki:

– Štefančič, itt maradsz!

– Mi? – bámult rá Štefančič. Még a száját se sikerült becsuknia, és Kopajnik már tovatűnt a halom mögött, és balról ismét hallotta elfojtott hangját:

– Barfuss, itt maradsz!

Štefančič mellett, aki még mindig mozdulatlanul dőlt a falnak, a sor továbbcsörgetett, anélkül, hogy bárki szólt volna hozzá egy szót is. Elment mellette Amun, Palir, Holcman, Pekol, már amennyire a sötétben meg tudta őket különböztetni. Aztán nem volt ideje velük törődni, mert az árok falába vágott keskeny résből előbújt egy katona apró árnyéka.

– Itt biztonságos – suttogta az árnyék. Nem sikerült fölismernie, mert az árnyék már elfordult tőle, és eltűnt a vakondjáratok labirintusában. Őt valami megérzés behúzta az átjáróba, ahonnan az imént fölbukkant az árnyék, a kezével valami puhát tapintott, oda leült, hogy megvédje a fejét a túl alacsony földhányás mögé húzódva. Az ülés kényelmes és puha volt, és még meleg az elődje után. Még mielőtt sikerült volna körbetapogatóznia, és megtalálnia a zugot, ahova beállította a puskáját, az utolsó katonának már elcsörgettek mellette az árokban.

Egyedül volt. Furcsa szorongás lett rajta úrrá. Egy darabig csak arra figyelt, jön-e még valaki az árokban, majd befelé kezdett figyelni, a szorongásra, ami egyre inkább a hatalmába kerítette. Noha ez csak egy pillanatig tartott. Tudatosult benne, hogy a fronton van, a tűzvonalban. Jobbra és balra kelepeltek a puskák. Azok ott a bajtársai. Ekkor ráhajolt ő is a puskára, és kilőtte az első lövényt, valahová a magasba, a szürkés-kék égbolt alá, mintha oda küldené első üdvözlését...

Almer óvatosan körbejárta a saját lövészárkát. Egyik bajtárstól a másikig vitte a hírt:

– Vigyázzatok! Amikor besűrűsödik a hajnali köd, az ellenség támadni fog!

Mintha ez a hír senkit nem érdekelt volna, mindenki megelőzte a saját kérdésével:

– Hol vannak a többiek?

A bajtársukért való aggodásban talán támaszt kerestek. Mindannyian egy kupacban voltak, hogy úgy mondjam. A legtávolabb, jobbról volt Segal, aztán Barfuss, majd Amun és tovább, sorban, bal felé. Az első raj a 87. gyalogezred egyik százada mellett volt, ez volt minden, amit Almer tudott.

RAJSLI Emese fordítása